

3. จีนต้องจ่ายค่าปรับใหม่ 21 ล้านเหรียญ แบ่งเป็นชำระค่าฝิ่นที่ถูกทำลาย 6 ล้านเหรียญ ค่าสินไหมทดแทนในการสงคราม 12 ล้าน และ 3 ล้านจ่ายเป็นเงินชำระหนี้สินของพ่อค้าหองให้แก่พ่อค้าอังกฤษ

4. กำหนดอัตราภาษีขาเข้าและขาออกในอัตราที่แน่นอนและในอัตราต่ำพอสมควร ซึ่งต่อมาตามสนธิสัญญาบอก วันที่ 18 ตุลาคม 1843 กำหนดภาษีขาเข้าระหว่าง 4 – 13 % ตามราคาโดยเฉลี่ยแล้ว 5 % และภาษีขาออกจาก 1.5 – 10.75 % (Immanuel C.Y. Hsu, 1970, p. 237.)

5. ยกเลิกระบบโคหองให้ชาวอังกฤษมีสิทธิค้ากับเอกชนชาวจีนได้โดยเสรี

6. ให้ผู้มีสัญชาติอังกฤษได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขต

7. ให้อังกฤษได้รับฐานะเป็นชาติที่จะได้รับอนุเคราะห์อย่างยิ่ง เมื่อใดที่จีนได้ทำสัญญากับประเทศใดก็ตาม อังกฤษจะได้รับประโยชน์ตามข้อความที่กล่าวไว้ในวันด้วยโดยที่อังกฤษไม่ต้องทำสัญญา

สิทธิที่อังกฤษได้รับนี้ต่อมาชาติอื่น ๆ ก็พลอยได้รับประโยชน์ด้วย นั่นคือได้มีการทำสัญญากับฝรั่งเศสในวันที่ 24 ตุลาคม 1844 คือสนธิสัญญา Whampao และกับสหรัฐอเมริกาวันที่ 3 กรกฎาคม 1844 คือสนธิสัญญา Wanghia รวมทั้งกับเบลเยียม ปี 1845 สวีเดน และนอร์เวย์ปี 1849 รัสเซียในปี 1851 สำหรับปอร์ตุเกสได้ถือโอกาสประกาศให้มาเก๊าเป็นเมืองท่าเสรีโดยพลการในปี 1845 ต่อมาในปี 1887 จีนจึงยอมให้ปอร์ตุเกสมิ้อำนาจเหนือเกาะนี้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสนธิสัญญามับแรกได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเกี่ยวกับเงื่อนไขการค้าและการตั้งถิ่นฐานในจีน แต่ข้อพิพาทระหว่างจีนกับต่างชาติก็ยังคงมีอยู่ ต่างชาติต้องการที่จะแก้ไขสนธิสัญญาในเรื่องเขตสัมปทาน ขยายเมืองท่าการค้าให้มากขึ้น และสงครามฝิ่นครั้งที่ 2 ระหว่างจีนกับอังกฤษจึงเกิดขึ้นในปี 1856

2.2.3 สงครามแอโร (Arrow War) หรือสงครามกับอังกฤษครั้งที่ 2 (1856 – 1860) : เกิดขึ้นในเดือนตุลาคม 1856 เมื่ออังกฤษได้ใช้ “กรณีแอโร” (The Arrow Case) ขึ้นมาเป็นสาเหตุทำสงครามกับจีน (Chun-shu Chang, 1975, p. 92.) เพื่อขอแก้ไขสนธิสัญญา และในคราวนี้ฝรั่งเศสได้เข้าร่วมกับอังกฤษด้วย ผลจีนแพ้ต้องทำสนธิสัญญาเทียนสิน (Treaty of Tientsin) ในปี 1860 ทำให้จีนต้องเปิดประเทศกว้างกว่าเดิม สาเหตุสำคัญคือ (Immanuel C.Y. Hsu, 1970, pp. 259-260.)

1. จีนต้องเปิดเมืองท่าตามชายฝั่งทะเลและตามลุ่มแม่น้ำแยงซีให้เรือสินค้าต่างชาติเข้ามาทำการค้าขายเพิ่มขึ้นใหม่อีก 10 เมือง คือ นิวชวาง เตงโจว ไต้หวันฟู ตัมสุย ชัวเถา นานกิง ฮันเค่ กิวเกียง จีนเกียง และ Kiungchow

2. จีนต้องจ่ายค่าปรับใหม่สงครามแก่อังกฤษ 4 ล้านเทล และแก่อังกฤษ 2 ล้านเทล รวมทั้งต้องยกส่วนหนึ่งของแหลมเกาหลินให้อังกฤษ

3. อนุญาตให้ค้าฝิ่นได้โดยเสรี

4. ต้องยอมให้สินค้าต่างชาติทุกชนิดผ่านเข้ามาภายในโดยเสรี โดยเสียภาษีผ่านทางไม่มากกว่า 2.5 % ฉะนั้นจึงสามารถแข่งขันกับสินค้าพื้นเมืองได้

5. จีนต้องยอมให้ชาวต่างชาติเดินทางในจีนได้โดยเสรี โดยมีหนังสือเดินทางที่ออกโดยกงสุลและลงนามกำกับโดยเจ้าหน้าที่จีน

จากสนธิสัญญานี้ทำให้สหรัฐอเมริกาและรัสเซีย ได้รับสิทธิในการทำสัญญาทำนองเดียวกันนี้ด้วย

2.3 การพัฒนาประเทศให้เข้มแข็งด้วยตนเอง (ค.ศ. 1861 – 1895)

ในตอนกลางศตวรรษที่ 19 นอกจากจีนพ่ายแพ้แก่ต่างชาติหลายครั้งซึ่งทำให้จีนต้องเปิดเมืองท่ามากขึ้นและเสียผลประโยชน์ต่าง ๆ แล้ว จีนยังประสบกับปัญหาความไม่สงบภายในประเทศด้วย จากการล้มเหลวในการเพาะปลูก จากการทุจริตในวงราชการ ประชาชนยากจนถูกขูดรีดจากคนร่ำรวยซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน สภาพเหล่านี้ได้นำไปสู่การเกิดกบฏไต้เผิง ในปี 1850 ซึ่งกินเวลาถึง 15 ปี จากผลของสงครามกลางเมืองและการพ่ายแพ้สงครามกับต่างชาติ จึงทำให้จีนเริ่มมองเห็นถึงความล้มเหลวของตนและเริ่มมีความคิดที่จะสร้างความเข้มแข็งแก่กับตนเอง จีนจึงเริ่มยอมรับที่จะนำเทคโนโลยีของตะวันตกเข้ามาทีละน้อย ดังนั้นในช่วงระหว่างปี 1861 – 1895 จึงเป็นช่วงที่จีนใช้นโยบาย Self-strengthening (จื้อเฉิง) ช่วงนี้จึงถือได้ว่าเป็นช่วงของการพัฒนากองทัพให้ทันสมัยและเริ่มการพัฒนาอุตสาหกรรมสมัยใหม่ของจีน การพัฒนาประเทศให้เข้มแข็งนี้อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ระยะคือ (Immanuel C.Y. Hsu, 1970, pp. 342-347.)

1. ระยะแรก (1861 – 1872) : ระยะแรกนี้เป็นช่วงของความพยายามเลียนแบบด้านการทหารแบบตะวันตกเป็นหลัก ดังนั้น หลักการสำคัญในช่วงนี้คือการรับเอาปืนไฟ เครื่องจักรกล ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การฝึกฝนช่างเทคนิค ตลอดจนโรงเรียนแบบใหม่และการศึกษาวิทยาการตะวันตก รวมทั้งส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ฉะนั้น ช่วงนี้จึงสนับสนุนการจัดตั้งโรงกลั่น โรงสรรพาวุธ และอุต่อเรือ เพื่อสร้างอาวุธและเรือแบบตะวันตก ผู้นำของการพัฒนาได้แก่ พระองค์เจ้ากงในสวนกลาง และเจ้าหลวงทั่วไปในส่วนภูมิภาค เช่น เจิ้งกั๋วฟั่น (Tseng Kuo-fan) หลี่หุงจาง (Li Hung-chang) และ จ้อจุงทัง (Tso Tsung-t'ang) เป็นต้น งานที่สำคัญในช่วงนี้ เช่น

1861 ตั้งสำนักงานการค้าต่างประเทศ (Tsunqli-Yamen) ที่ปักกิ่ง และผู้ตรวจการค้า (superintendencies of trade) ที่เทียนสินและเซี่ยงไฮ้ตามคำแนะนำของพระองค์เจ้ากง

เจิงเปิดโรงงานสรรพาวุธและอู่ต่อเรือที่อันกิงในมณฑลอันเว่ย (Albert Feuerwerker, 1968, p. 1.)

1862 ตั้งวิทยาลัยล่าม (T'ung-wen kuan) ที่ปักกิ่งตามคำแนะนำของพระองค์เจ้ากง

1863 ตั้งโรงเรียนภาษาต่างประเทศที่เซี่ยงไฮ้โดยหลี่

ส่งหยังหวิง (Yung-wing) ไปสหรัฐอเมริกาเพื่อซื้อเครื่องจักรโดยเจิง

1864 ตั้งโรงเรียนภาษาต่างประเทศที่กวางตุ้ง

หลี่จัดตั้งโรงผลิตอาวุธปืนขนาดย่อมที่จูโจว

1865 หลี่และเจิงได้ร่วมกันจัดตั้งโรงงานสรรพาวุธเกียงหนานที่เซี่ยงไฮ้ ซึ่งในปี 1868 จีนสามารถสร้างเรือกลไฟลำแรกสำเร็จ แม้จะใช้เครื่องจักรต่างชาติก็ตาม

1866 ข่งก็๋ได้จัดตั้งอู่ต่อเรือฟูโจวขึ้นโดยอาศัยเครื่องจักรที่ซื้อจากฝรั่งเศส อีก 8 ปีต่อมาก็สามารถต่อเรือได้ถึง 15 ลำ และนอกจากนี้ยังได้จัดตั้งโรงเรียนเทคนิคในปี 1866 อีกด้วย

1867 หลี่ตั้งโรงงานสรรพาวุธที่นานกิง และได้มีการสร้างโรงงานผลิตเครื่องจักรเทียนสินโดย Ch'ung-hou

1870 ขยายโรงงานผลิตเครื่องจักรเทียนสินออกไปอีก 4 โรงงานโดยหลี่

1872 หลี่ยื่นข้อเสนอเปิดเหมืองถ่านหินและเหล็ก

สรุปก็คือ ลักษณะของการสร้างตนเองให้เข้มแข็งในช่วงนี้เน้นในด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมทหาร (military industry) ซึ่งอุตสาหกรรมดังกล่าวทั้งหมดเป็นแบบรัฐบาลอุดหนุน (government undertakings หรือ kuan-pan)

2. ระยะเวลาที่สอง (1872 – 1885) : ช่วงนี้อุตสาหกรรมเพื่อการป้องกันตนเองยังคงเป็นงานหลัก แต่จีนก็เริ่มให้ความสนใจมากขึ้นต่อการพัฒนาการลงทุนเพื่อให้ได้ผลกำไร เช่น การเดินเรือ การรถไฟ เหมืองแร่และการโทรเลข เป็นต้น ดังนั้น ช่วงนี้กล่าวได้ว่าเป็นยุคการพัฒนาอุตสาหกรรมสมัยใหม่ระยะแรกของจีน

หลักการพัฒนาที่สำคัญในระบายนี้นอกจากใช้หลักการที่รัฐเป็นผู้อุดหนุนในระยะแรกที่เรียกว่า kuan-pan (government-sponsored) แล้วยังใช้หลักการรัฐบาลอำนวยความสะดวกหรือให้คำแนะนำและพ่อค้าเป็นผู้ดำเนินการหรือปฏิบัติที่เรียกว่ากวนตูเซี่ยงพัน (kuan-tu shang-pan หรือ official supervision and merchant operation) หลักการนี้หมายความว่าโครงการเหล่านี้เป็นกิจการพลิกแพลงที่ให้ผลกำไร พวกพ่อค้าเป็นฝ่ายจัดทำแต่ข้าราชการเป็นผู้ควบคุมและ

กำกับ เนื่องจากข้าราชการต้องควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ใหญ่ ๆ ทั้งหมด จึงทำให้กิจการทั้งหลายต้องได้รับความคิดริเริ่มมาจากพวกข้าราชการ อย่างไรก็ตาม ทุนที่ใช้ดำเนินการมาจากเอกชนแม้รัฐจะให้ความช่วยเหลือในเรื่องเงินทุนระยะแรก แต่ก็จะต้องใช้คืนในภายหลัง ส่วนกำไรหรือขาดทุนทั้งหมดจะเป็นความรับผิดชอบของพ่อค้าแต่ฝ่ายเดียว รัฐบาลไม่เกี่ยว

ผู้นำการพัฒนาช่วงนี้คือ หลี่ หง จาง เขาเห็นว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นในช่วงระยะที่สองนี้โครงการใหม่ ๆ กว่า 90 % หลี่เป็นผู้ริเริ่ม โครงการที่สำคัญได้แก่

1872 หลี่จัดตั้งบริษัทเดินเรือกลไฟของพ่อค้าจีน (China Merchant's Steamship Navigation Company) ขึ้น โดยอาศัยหลักการกรวนดูเซียงพัน

1875 วางแผนต่อเรือหุ้มเกราะ ส่งนักเรียนจากอู่เรือฟูโจวไปศึกษาต่อที่ฝรั่งเศส

1876 หลี่เริ่มสร้างจักรวรรดิอุตสาหกรรมโดยเริ่มพัฒนาเหมืองถ่านหินไคผิงอาศัยหลักกรวนดูเซียงพันเช่นกัน และได้ส่งนักเรียนและผู้ฝึกงาน 30 คน จากอู่เรือฟูโจวไปอังกฤษและฝรั่งเศส

1877 ได้มีการจัดตั้งโรงงานผลิตเครื่องจักรในเสฉวนโดย ติง เปา เซน (Ting Pao-chen)

1878 จัดตั้งโรงงานทอผ้าที่กันสู และหลี่จัดตั้งโรงงานทอผ้าฝ้ายที่เซียงไฮ้ ซึ่งเป็นโรงงานผลิตผ้าฝ้ายด้วยเครื่องจักรเพื่อแข่งขันกับสินค้าต่างประเทศที่ส่งเข้ามา

1879 เริ่มวางสายโทรเลขระหว่างตากุกกับเทียนสิน

1880 หลี่ตั้งสถาบันการเดินเรือที่เทียนสิน และยื่นคำร้องขอสร้างทางรถไฟ

1881 จัดตั้งกองอำนวยการไปรษณีย์โทรเลขของจักรพรรดิขึ้น อาศัยหลักกรวนดูเซียงพันเช่นกัน โดยมี เซิง ชวน หวย เป็นผู้ดำเนินการ และเปิดใช้โทรเลขระหว่างเซียงไฮ้กับเทียนสินและสร้างทางรถไฟยาว 6 ไมล์ทางเหนือของเทียนสิน

1882 เริ่มสร้างท่าเรือและอู่ต่อเรือที่ ปอร์ต อาเธอร์

1884 ส่งนักเรียนไปศึกษาเกี่ยวกับการต่อเรือที่อังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน และไปเรียนการเดินเรือที่เบลเยียม โดยหลี่

3. ระยะที่สาม (1885 - 1895) : ในช่วงนี้การทหารก็ยังคงสำคัญ แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ให้ความสำคัญในอุตสาหกรรมเบามากขึ้น เพื่อที่จะให้ชาติร่ำรวยขึ้น ดังจะเห็นได้จากการตั้งโรงงานทอผ้ามากขึ้น ในช่วงนี้ได้มีการจัดหาผู้ชำนาญการชาวจีนในเรื่องต่าง ๆ นำเข้าเครื่องจักรและจ้างช่างเทคนิคชาวต่างประเทศ จัดหาเงินทุนจากบริษัทต่างชาติในเมืองท่าต่าง ๆ ในประเทศ อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานก็ยังคงอยู่ในวงแคบ สำหรับผู้นำในการพัฒนาที่สำคัญ

ในช่วงนั้นนอกจากหลี่แล้ว คู่แข่งที่สำคัญคนใหม่ของเขา คือ จางจื่อตุง (Chang Chih-tung) และ หลิว กุน-อิ (Liu K'un-i)

ในด้านการจัดการธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรมมีวิธีการใหม่เกิดขึ้น 2 แบบ คือ (1) การลงทุนร่วมกันระหว่างรัฐบาลและเอกชนที่เรียกว่า kuan-shang ho-pan (joint government and merchant enterprises) (2) การเริ่ม “ลงทุนโดยเอกชน” เรียกว่า shang-pan (private enterprises) เพื่อที่จะให้พ้นจากการครอบงำของระบบราชการแบบรัฐบาลอำนาจการและพ่อค้า ดำเนินการ แต่อย่างไรก็ตาม ทั้ง 2 แบบที่กล่าวก็ไม่เจริญก้าวหน้า ทั้งนี้เพราะการกีดกันของระบบราชการแบบดั้งเดิมและความอิจฉาริษยาของพวกพ่อค้าเอง ในระหว่างวิสาหกิจขนาดใหญ่แบบ “การลงทุนร่วมกันระหว่างรัฐบาลและพ่อค้า” ที่สำคัญได้แก่ โรงงานถลุงเหล็กไกวเจา ซึ่งตั้งขึ้นในปี 1891 และบริษัททอผ้าซูเป่ปี 1894 วิสาหกิจทั้ง 2 นี้รัฐบาลเต็มใจที่จะได้ทุนจากเอกชน แต่ไม่พอใจที่เอกชนจะเข้าควบคุม ฉะนั้น การต่อสู้กันเพื่อครอบงำบริษัททอผ้าซูเป่ จึงเป็นไปอย่างรุนแรงที่ว่าทุนของพ่อค้าถูกบีบบังคับอย่างมาก แต่การบริหารงานเกือบทั้งหมดรัฐบาลเป็นผู้ควบคุม ส่วนวิสาหกิจที่ลงทุนโดยเอกชนนี้มีบทบาทน้อยต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมทั้งหมดและต่อการลงทุน โครงการพัฒนาที่สำคัญในระยะที่สาม ได้แก่

1885 หลี่สร้างสถาบันทางทหารที่เทียนสิน

1886 จางตั้งโรงงานทอผ้าที่กวางตุ้ง

1887 จางและหลี่ตั้งโรงงานกษาปณ์ที่กวางตุ้งและเทียนสินตามลำดับ และหลี่เริ่มเปิดเหมืองทองโม - โฮ ในไฮสุงเจียง

1888 ตั้งกองทัพเรือเป่ยหยางภายใต้การควบคุมของหลี่

1889 จางตั้งโรงงานทอผ้าฝ้ายและโรงงานถลุงเหล็กที่กวางตุ้ง

1890 เริ่มเปิดเหมืองเหล็กต้า - เย่ โรงงานถลุงเหล็กฮันหยางและเหมืองถ่านหินผิงเซียง โดยจาง

1891 หลี่ตั้งโรงงานกระดาษลู่ - จัง ที่เซียงไฮ้ และตั้งโรงงานถลุงเหล็กไกวเจาแบบ “การลงทุนร่วมระหว่างรัฐบาลกับพ่อค้า”

1893 หลี่เริ่มเปิดสำนักงานทั่วไปสำหรับโรงงานทอผ้าด้วยเครื่องจักร และจางได้ตั้งโรงงานทอผ้าและผ้าฝ้ายขึ้น 4 แห่ง ที่วูซาง

1894 จัดตั้งบริษัทไม้ขีดไฟ 2 แห่งในมณฑลซูเป่ และจัดตั้งบริษัททอผ้าซูเป่ ในรูปของการลงทุนร่วมระหว่างรัฐบาลและพ่อค้าเช่นกัน

อุปสรรคและข้อจำกัดของการพัฒนาตนเองให้เข้มแข็ง : แม้จีนพยายามที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัย แต่ก็ยังเป็นเพียงผิวเผินเท่านั้น ซึ่งเห็นได้จากการที่จีนพ่ายแพ้สงคราม

แก่ญี่ปุ่นในเวลาต่อมา อุปสรรคที่จีนพัฒนาไม่สำเร็จอาจสรุปได้ดังนี้คือ

1. การคัดค้านจากพวกหัวเก่า
2. ขาดการประสานงานกัน
3. ขาดการคาดการณ์ไกล
4. ขาดเงินทุน
5. การคุกคามของจักรวรรดินิยม
6. ความล้าหลังในเชิงเทคนิคและความเสื่อมในทางศีลธรรม
7. ความเฉื่อยชาในแง่สังคมและจิตวิทยา

2.4 การขยายอิทธิพลของมหาอำนาจ

ในช่วง 30 ปีสุดท้ายของศตวรรษที่ 19 ในจีนเป็นช่วงของการรุกรานของจักรวรรดินิยมที่เพิ่มมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุผลของการแสวงหาอาณานิคม ดังนั้นในช่วงนี้จีนก็ประสบกับโชคร้ายนี้ ตัวอย่างเช่น การรุกรานไต้หวันของญี่ปุ่นในช่วง 1871 – 1874 การยึดครองฮ้อหลี่ของรัสเซียในปี 1871 – 1881 สงครามจีนกับฝรั่งเศสเพื่อครอบครองอันนัมปี 1884 – 1885 ผลของสงครามจีนแพ้แม้ไม่ต้องจ่ายค่าปฏิกรรมสงคราม แต่จีนก็ได้รับความเสียหายจากการสูญเสียทางเศรษฐกิจมากกว่า 100 ล้านเทล และเป็นหนี้เป็นมูลค่าประมาณ 20 ล้านเทล และสุดท้ายในปี 1894 ญี่ปุ่นรุกรานเกาหลี จึงนำไปสู่สงครามจีนกับญี่ปุ่นครั้งแรก (1894 – 1895) ผลก็คือจีนแพ้ ในวันที่ 17 เมษายน 1895 จีนต้องลงนามในสนธิสัญญาชิโมโนเซกิ (Treaty of Shimonoseki) ซึ่งตามสนธิสัญญานี้

1. ต้องยอมรับรองความเป็นเอกราชของเกาหลี
2. จ่ายค่าปฏิกรรมสงคราม 200 ล้านเทลให้แก่ญี่ปุ่น
3. ต้องยอมยกเกาะไต้หวัน หมู่เกาะเปสคาโดเรสและแหลมเหลียวตุงให้แก่ญี่ปุ่น
4. ต้องยอมเปิดเมืองทำให้ญี่ปุ่น 4 เมือง คือ Sha-shih จุงกิง ซูโจว และหังโจว

และต้องยอมทำสนธิสัญญาพาณิชย์ตามแบบชาติตะวันตก

5. ให้สิทธิแก่ญี่ปุ่นในการเปิดโรงงานและทำกิจการอุตสาหกรรมและหัตถกรรมในจีน โดยให้ญี่ปุ่นได้ใช้แรงงานที่มีค่าแรงถูกและจ่ายค่าแรงงานด้วยเงินเหรียญที่มีค่าลดลงในเมืองท่าต่างๆ ที่เปิดโดยสนธิสัญญา

อย่างไรก็ตามจากการแทรกแซงทางการทูตของรัสเซีย เยอรมันและฝรั่งเศส ในวันที่ 23 เมษายน 1895 ได้แนะนำญี่ปุ่นคืนแหลมเหลียวตุงให้แก่จีน ซึ่งญี่ปุ่นก็ตกลง โดยจีนต้องจ่ายเงินค่าชดใช้ความเสียหายเพิ่มขึ้นอีก 30 ล้านเหรียญจีน รัสเซียและประเทศที่ร่วมมือ

กันครั้งนี้ได้เรียกองค์ตอบแทนจากจีนในเวลาต่อมา และในช่วง 1895 – 1898 เป็นช่วงที่จีนถูกบีบบังคับจากต่างชาติเพื่อขอดินแดนสัมปทาน (Concessions) และเขตอิทธิพล (Sphere of Influence) อย่างจริงจังและรุนแรงมากขึ้น และเขตอิทธิพลทั้งหลายนี้นับเป็นก้าวขั้นที่จะทำให้จีนก้าวไปสู่รากฐานการเป็นอาณานิคมโดยตรงของประเทศยุโรป

2.4.1 การแย่งหาสัมปทานและเขตอิทธิพล : หลังจากที่จีนต้องยอมให้เยอรมันเช่าเกี่ยวเจาในปี 1898 แล้ว ชาติตะวันตกอื่นๆ ต่างพากันแย่งเช่าเมืองท่าดี ๆ ตามชายฝั่งทะเลจีนที่เหลื่ออยู่ รัสเซียขอเช่าปอร์ตอาเธอร์ มีกำหนด 25 ปี อังกฤษเช่าอู๋ไห่วู มีกำหนดเท่าที่รัสเซียยังเช่าปอร์ตอาเธอร์ได้อยู่ และยังได้เช่าส่วนหนึ่งของแหลมเกาลูนซึ่งอยู่ตรงข้ามเกาะฮ่องกงเป็นเวลา 99 ปี อีกด้วย ฝรั่งเศสได้เช่ากวางเจาวัน เมืองท่าทางใต้ของมณฑลกวางตุ้งเป็นเวลา 99 ปี (เจริญ ไชยชนะ, 2518, หน้า 265)

นอกจากการเช่าแล้ว จีนยังต้องยอมให้เขตสัมปทานทางเศรษฐกิจอีกหลายประการแก่ต่างชาติเหล่านี้ ประเทศที่ได้รับสิทธิในการเช่านั้นก็ได้รับสิทธิในการสร้างทางรถไฟ และเปิดเหมืองแร่ในมณฑลที่เหมืองนั้น ๆ ตั้งอยู่ด้วย เมื่อนานาชาติเช่าเมืองท่าดี ๆ ได้หมดแล้วก็เรียกร้องขอสัมปทานทางรถไฟ เหมืองแร่ และการอาชีพอื่น ๆ ดังนั้น ประเทศเหล่านี้ต่างแบ่งเงินออกเป็นเขตอิทธิพล คือ กำหนดเขตว่าใครจะเรียกร้องหาสิทธิหรือผลประโยชน์ในเขตใด และห้ามล่วงล้ำเข้าไปในเขตที่อยู่ในอิทธิพลของประเทศอื่น จากการขยายอิทธิพลผลก็คือ ฝรั่งเศสได้เขตอิทธิพลในมณฑลกวางตุ้ง – กวางสี – ยูนนาน รัสเซียได้เขตอิทธิพลในแมนจูเรีย เยอรมันได้ในเขตซานตง อังกฤษอ้างสิทธิเหนือเขตลุ่มแม่น้ำแยงซีทั้งหมด มีสหรัฐอเมริกาประเทศเดียวที่มีได้เข้าร่วมแผนการแบ่งประเทศจีน

สรุป การแข่งขันของตะวันตกในจีน ค.ศ. 1895 – 98

รัสเซีย	ฝรั่งเศส	อังกฤษ	เยอรมนี
	สนธิสัญญาทำกับจีนเกี่ยวกับเขตตะวันตกเฉียงใต้ มิถุนายน 1895 ลดอัตราภาษีที่ดิน ยกเว้นที่ดินในเมืองท่าต่าง ๆ		
เงินทุนกู้ยืมครั้งที่หนึ่ง (ฝรั่งเศส-รัสเซีย)			
กรกฎาคม 1895 : 400 ล้านฟรังก์ 36 ปี			
ได้หลักประกันจากกองภาษีท่าเรือของจีน			

รัสเซีย

ฝรั่งเศส

อังกฤษ

เยอรมนี

ข้อตกลงระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส
เกี่ยวกับเขตจีนตะวันตกเฉียงใต้ มก-
ราคม 1896 แบ่งอภิสิทธิ์กันในเขตนั้น

เงินทุนกู้ยืมครั้งที่สอง (อังกฤษ-เยอรมนี)
มีนาคม 1896 : 16 ล้านปอนด์ 36 ปี การ
บริหารงานของกรมศุลกากรต้อง “ดำเนิน
ไปดั่งเช่นในปัจจุบัน

สัญญาพันธมิตรลับ ๆ ระหว่าง
รัสเซียกับจีน มิถุนายน 1896
ตั้งธนาคารรัสเซีย-จีน สิทธิ
ของบริษัทรถไฟตะวันออกของ
จีน ลดงกัตต์อัตราภาษีที่ดิน

สนธิสัญญากับจีนเกี่ยวกับเขต
ตะวันตกเฉียงใต้ กุมภาพันธ์
1897 ได้สัมปทานเส้นทางรถ
ไฟและการค้าขาย

ข้อตกลงเกี่ยวกับเส้นทางรถไฟสายปักกิ่ง
-ฮันเค่า กรกฎาคม 1897 ทำสัญญา
ครั้งสุดท้าย มิถุนายน 1898 สมาคมชาว
เบลเยียมให้เงินทุนกู้ยืมปฏิบัติการประ-
มาณ 30 ปี

ยึดครองพอร์ตอาร์เธอร์ ธันวาคม
1897 ขอเช่า มีนาคม 1898
เป็นเวลา 25 ปี สิทธิในทาง
รถไฟ ฯลฯ

เข้ายึดครองเกี้ยวเจา (ชิงเต่า)
พฤศจิกายน 1897 ขอเช่า มีนาคม
1898 เป็นเวลา 99 ปี พร้อม
กับสิทธิ ทางการรถไฟ ฯลฯ

เงินทุนกู้ยืมครั้งที่สาม (อังกฤษ-เยอรมัน)
 มีนาคม 1898 : 16 ล้านปอนด์ 45 ปี อธิปไตย
 กรมศุลกากร จะต้องเป็นชาวอังกฤษตราบ
 เท่าที่อังกฤษมีผลประโยชน์ทางการค้ามาก
 กว่าชาติอื่น (ต้องไม่ห้ามหาอำนาจอื่นใดเข้า
 มามีอิทธิพลแถบลุ่มแม่น้ำแยงซี)

เช่าเขตอ่าวกวางเจา

เมษายน 1898

ระยะ 99 ปี

เช่าเมืองวูช ให้ วูช เมษายน-

กรกฎาคม 1898 “เป็นระยะ

นานเท่ากับที่รัสเซียขอเช่า

เมืองพอร์ตอาร์เธอร์”

เช่าเขตเกาลูน (ดินแดนใหม่)

มิถุนายน 1898 เป็นระยะ

เวลา 99 ปี

การตัดแต่งโมจีนเป็นการกระทำที่แบ่งแยกจักรวรรดิราชวงศ์ชิง ในความเป็นจริง
 การแย่งหาสัมปทานเพื่อผลประโยชน์ของต่างชาติ ได้หนุนให้เกิดขบวนการปฏิรูปภายในประเทศ
 และการประกาศนโยบายเปิดประตูการค้า (The Open Door Policy) ของสหรัฐอเมริกา

2.4.2 นโยบายเปิดประตูการค้า : ในเดือนกันยายน 1899 สหรัฐอเมริกา
 ได้เริ่มดำเนินการเพื่อทำการค้าโดยเสรีกับจีน และสหรัฐอเมริกาได้ส่งบันทึกไปยังรัฐบาลอังกฤษ
 ฝรั่งเศส เยอรมัน อิตาลี รัสเซีย และญี่ปุ่น ขอคำรับประกันว่าเรือสินค้าและพ่อค้าของทุกประเทศ
 จะได้รับผลปฏิบัติเท่าเทียมกันภายในเขตเช่าหรือเขตอิทธิพล ซึ่ง 6 ประเทศก็ตอบว่าถ้าทุก
 ประเทศยินยอมพร้อมใจกันก็ตกลง ดังนั้นในเดือนมีนาคม 1900 สหรัฐอเมริกาก็ตอบทุก
 ประเทศว่า สหรัฐอเมริกาได้รับคำตอบเป็นที่พอใจจากทุกประเทศ ดังนั้น ต้องถือว่าทุกประเทศ
 ต้องผูกพันตนอยู่ในนโยบายเปิดประตูการค้าโดยเสรีร่วมกันทั้งหมด การดำเนินการของ
 สหรัฐอเมริการั้งนี้เป็นผลดีต่อจีนมาก เพราะทำให้ทุกประเทศยับยั้งความคิดที่จะจัดแบ่งสรร
 ปันส่วนจีน

2.5 สภาพทางเศรษฐกิจระหว่างปี 1898 - 1912

ปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 สภาพความอ่อนแอทางเศรษฐกิจ เป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่จุดจบของราชวงศ์ชิงในปี 1911 ทั้งนี้ เนื่องจากความเฉื่อยชาและการขาดประสิทธิภาพในการบริหารงานของรัฐบาลตัวเอง (Immanuel C.Y. Hsu, 1970, pp. 516-525.)

2.5.1 การขาดดุลงบประมาณ : การคลังของรัฐบาลในตอนปลายสมัยซึ่งแตกต่างจากสมัยต้นและสมัยกลางอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เนื่องจากปกติแล้วรายรับมากกว่ารายจ่าย แต่เมื่อเริ่มศตวรรษที่ 19 งบประมาณเริ่มขาดดุลเพราะการจลาจลภายในประเทศ สงครามกับต่างชาติ ภาวะฝนแล้งและน้ำท่วม การนำฝิ่นเข้ามาและการไหลออกนอกประเทศของโลหะเงิน เมื่อรายรับน้อยกว่ารายจ่ายในปี 1853 จึงได้นำเอาการเก็บภาษีที่ดินหรือภาษีผ่านทางมาใช้ แต่จากการที่รัฐบาลต้องใช้จ่ายเงินมากในการปราบกบฏไต้หวัน เหนียนและมุสลิม ยิ่งทำให้งบประมาณขาดดุลมากขึ้น ในสมัยจักรพรรดิฉู่จื่อ (T'ung-chih, 1862-1874) งบประมาณขาดดุลเฉลี่ยปีละ 10 ล้านเทล คือมีรายรับ 60 ล้านเทล แต่รายจ่าย 70 ล้านเทล

ในสมัยจักรพรรดิกวงซู่ (Kuang-hsu, 1875-1908) แม้รายรับจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่รายจ่ายเพิ่มเร็วกว่ามากเนื่องจากต้องจ่ายค่าปรับใหม่สงคราม ต้นทุนเงินกู้ยืมต่างประเทศ และการสร้างโครงการใหม่ ๆ ในการสร้างตนเองให้เข้มแข็ง ในปี 1899 รายจ่ายรัฐบาลเพิ่มขึ้นเป็น 101 ล้านเทล ในขณะที่รายรับมีเพียง 88.4 ล้านเทลเท่านั้น ดังนั้น ในการหาเงินมาใช้จ่าย รัฐก็พยายามใช้ความสามารถหลายทาง รวมทั้งการเพิ่มภาษี การขายของรัฐ การเรียกรไ้โดยบังคับ แม้กระทั่งการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศ จากปี 1874 - 1911 จีนได้ทำสัญญากู้เงินเป็นจำนวน 171.4 ล้านปอนด์ ซึ่งจำนวนนี้เพียง 32.3 ล้านปอนด์ที่ได้ชำระคืนเมื่อสิ้นสุดราชวงศ์ชิงในปี 1911 ที่เหลืออีก 139.1 ล้านปอนด์ยังคงค้างชำระในการกู้เงินมาเพื่อชำระหนี้ที่ก่อขึ้นก่อนนั้นได้ผลักดันให้รัฐบาลตกอยู่ในปลักแห่งความสิ้นหวัง และทิ้งภาระด้านการคลังอันน่าสะพรึงกลัวให้แก่รัฐบาลสาธารณรัฐที่เกิดขึ้นใหม่ในปี 1912

2.5.2 ความไม่สมดุลทางการค้า : ในด้านการค้าต่างประเทศจีนเสียเปรียบ เพราะการนำเข้ามากกว่าการส่งออกเป็นเหตุให้ทุนไหลออกนอกประเทศ ภายในช่วงระยะสั้นของครึ่งศตวรรษที่ 19 การนำเข้าได้เพิ่มขึ้นเกือบ 9 เท่าตัว คือจาก 55 ล้านเทลในปี 1865 เป็น 471 ล้านเทลในปี 1911 และการส่งออกเพิ่มขึ้นเพียง 7 เท่าจาก 54 ล้านเทลเป็น 377 ล้านเทล ในช่วงเวลาเดียวกัน ยกเว้นในช่วง 1872 - 1876 เมื่อดุลการค้าเกินดุลเล็กน้อยระหว่าง 2.5 - 10 ล้านเทล ตลอดระยะปลายสมัยซึ่งได้รับความลำบากจากการค้าที่ขาดดุล ในปี 1905 อยู่ในสภาพที่เลวที่สุดเมื่อการขาดดุลสูงสุดถึง 219 ล้านเทล

อย่างไรก็ตาม ความไม่สมดุลของการชำระเงินได้บรรเทาลงบ้างโดยการส่งเงินกลับ มาของชาวจีนโพ้นทะเลเป็นจำนวนราว 50 ล้านเหรียญต่อปี และจากการใช้จ่ายของพวกเขาทูต บาทหลวงและองค์กรอื่นๆ รวม 10 ล้านในปี 1893 26 ล้านในปี 1894 และ 30 ล้านในปี 1895 และในเวลาต่อมาเฉลี่ยปีละ 10 - 15 ล้านเหรียญ ดังนั้น อาการทรุดหนักของการขาดดุล การค้าปลายสมัยซึ่งส่วนหนึ่งบรรเทาลงบ้างโดยเงินเหล่านี้

2.5.3 การลงทุนและการครอบงำของต่างชาติ : การพัฒนาเศรษฐกิจ ปลายสมัยซึ่งถูกครอบงำโดยต่างชาติในวิสาหกิจอุตสาหกรรมจีนที่ทันสมัย คีรีของการควบคุม และขอบเขตของการกระทำของต่างชาติบ่อยครั้งถูกมองในรูปของรัฐอิสระ ดังนั้น ระบบ เศรษฐกิจปลายสมัยซึ่งได้ถูกขนานนามว่า “กึ่งอาณานิคม” (Semicolonial) การเข้าครอบงำ ของต่างชาติในส่วนเศรษฐกิจหลักที่ทันสมัยของจีนได้แก่

1. การธนาคาร ธนาคารจีนแบบเก่าหรือก็คือ ร้านเงินไม่เคยให้เงินทุนในการ ค้าต่างประเทศ ดังนั้น ธนาคารต่างชาติและสาขาของธนาคารต่างชาติในเมืองท่าสนธิสัญญา จึงผูกขาดการให้เงินทุนในการนำเข้าและส่งออกของจีนเป็นเวลาเกือบครึ่งศตวรรษนับแต่การ เปิดประเทศในปี 1842 จนกระทั่งถึงการจัดตั้งธนาคารจีนสมัยใหม่ธนาคารแรกขึ้นในปี 1898 ธนาคารต่างประเทศธนาคารแรกในจีน คือ ธนาคาร British-chartered Oriental Banking Corpo- ration ซึ่งได้ตั้งสาขาในฮ่องกงในปี 1845 และอีกสาขาหนึ่งในเซี่ยงไฮ้ในปี 1848 ธนาคารต่างชาติที่มี อำนาจมากที่สุดคือ The Chartered Bank ของอินเดีย ออสเตรเลียและจีน และ The Hong Kong and Shanghai Banking Corporation ซึ่งเริ่มดำเนินงานปี 1853 และ 1864 - 65 ตามลำดับ ธนาคารอังกฤษทั้ง 2 นี้ เป็นผู้ผูกขาดโดยแท้จริงในการให้เงินทุนการค้าต่างประเทศของจีน จนกระทั่งปี 1889 เมื่อธนาคาร Deutsch-Asiatische Bank ได้เข้ามาหลังจาก ธนาคารต่างชาติ อื่นๆ ที่ได้เข้ามาตั้งในภายหลังได้แก่ The Japanese-owned Yokohama Specie Bank ที่เซี่ยงไฮ้ ในปี 1892 ธนาคาร Russo-Chinese Bank ตั้งในปี 1895 (เพื่อการลงทุนก่อสร้างทางรถไฟสาย ตะวันออกของจีนในแมนจูเรีย) รวมทั้ง The American-owned Cathay Company (ครอบงำ โดย Guaranty Trust แห่งนิวยอร์ก) และ The International Banking Corporation (ต่อมาหลังปี 1927 รู้จักกันในนามของ The National City Bank of New York) และนอกจากนี้ก็มีธนาคาร ของฝรั่งเศส เบลเยียม และอิตาลี ด้วย

ธนาคารต่างชาตินี้ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่การธนาคารตามปกติเท่านั้น แต่ยังเข้ามา มีบทบาทเกินปกติ คือ ทำหน้าที่เป็นคลังของรัฐ รับฝากเงินภาษีศุลกากรทางเรือของจีนและ ภาษีเกลือซึ่งใช้ประกันเงินกู้ต่างประเทศ และแม้กระทั่งประกันการออกตั๋วเงินของธนาคาร ต่างชาติเอง ซึ่งการออกตั๋วเงินนี้รัฐบาลจีนไม่อนุญาต แต่ธนาคารเหล่านี้อ้างว่าจากสัทธิสภาพ

นอกจากอาณาเขตเขามีสถิตทำได้ และรัฐบาลชิงก็อ่อนแอเกินกว่าจะยับยั้งได้ ด้วยตัวเงินเหล่านี้ ธนาคารต่างชาติจึงได้ซื้อสินค้าเงินและด้วยเงินฝากของเอกชนและข้าราชการชาวแมนจูและชาวจีน ทำให้ธนาคารต่างชาติได้ทำการลงทุนที่ให้ผลกำไรอย่างดีในจีน และเมื่อเกิดการล้มละลายในระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่งตัวเงินของธนาคารจึงไร้ค่าและเงินฝากของจีนก็สูญไปประมาณว่าเมื่อถึงปี 1910 ตัวเงินของธนาคารต่างชาติที่หมุนเวียนอยู่มีจำนวนทั้งหมด 35 - 100 ล้านดอลลาร์เงินของจีน

เพื่อแข่งขันกับธนาคารต่างชาติรัฐบาลจีนจึงให้จัดตั้งธนาคารจีนเอกชนขึ้นในปี 1898 คือ ธนาคารพาณิชย์แห่งประเทศจีน (The Commercial Bank of China แรกเริ่มตั้งเรียกว่า The Imperial Bank of China) ซึ่งมีทุนเริ่มต้นดำเนินงาน 5 ล้านเทล ในปี 1905 ตั้งธนาคารฮูปู (Hu Pu Bank) ได้เริ่มดำเนินงานด้วยทุน 10 ล้านเทล ซึ่ง 3 ปีต่อมาเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นธนาคารต้าซิง (Ta-Ch'ing Bank) และภายหลังการสถาปนาสาธารณรัฐในปี 1912 ก็ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นธนาคารแห่งประเทศจีน (Bank of China) ในปี 1907 ธนาคารคมนาคมถูกตั้งขึ้นโดยรัฐบาล และเมื่อถึงปี 1912 ก็มีธนาคารจีน 59 ธนาคาร

2. การเดินเรือ ธุรกิจต่างชาติได้ทำการจัดตั้งบริษัทเดินเรือขึ้น ซึ่งนำไปสู่การขยายตัวอย่างรวดเร็วและการแข่งขันอย่างสูงของอุตสาหกรรมต่างชาติในบริเวณชายฝั่งทะเลและตามเส้นทางน้ำภายในประเทศของจีน ปกติในรัฐที่เป็นอิสระสิทธิเหล่านี้จะถูกปฏิเสธแก่ต่างชาติ แต่จีนถูกบังคับให้จำยอมโดยสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม บริษัทเดินเรือต่างชาติบริษัทแรกคือ บริษัทเดินเรือกลไฟเซี่ยงไฮ้ (The Shanghai Steam Navigation Company) ถูกตั้งขึ้นในปี 1862 โดยบริษัทรัสเซล แอนด์ คัมปะนี (Russell and Company) ของอเมริกัน ซึ่งมีทุนดำเนินการแรกเริ่ม 1 ล้านเทล (1,356,000 ดอลลาร์) และภายใน 15 ปี บริษัทนี้ก็กลายเป็นบริษัทเดินเรือที่ใหญ่ที่สุดในจีน

อย่างไรก็ตาม หุ้นส่วนที่ใหญ่ที่สุดของการเดินเรือต่างชาติคือ อังกฤษ บริษัท Butterfield and Swire Company ได้ลงทุน 970,000 เทล ในบริษัทเดินเรือจีน ในปี 1872 ตามมาด้วยบริษัท Jardine, Matheson and Company ซึ่งลงทุน 325,000 เทล ในปี 1873 ในบริษัทเดินเรือกลไฟชายฝั่งทะเลจีน เนื่องจากเรือต่างชาติเร็ว ใหญ่ และมีประสิทธิภาพจึงสามารถแย่งบริการจากเรือสำเภาก็ช้าและเก่ากว่าของจีน เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชาติในปี 1872 หลี่จิ้งได้ตั้งบริษัทเดินเรือกลไฟของพ่อค้าจีนขึ้น และในปี 1877 ก็สามารถเข้ายึดครองกองเรืออเมริกันทั้งหมดของบริษัทเดินเรือเซี่ยงไฮ้ การเผชิญกับการแข่งขันที่สูงมากทำให้บริษัทอาร์ดีน แมทธีสัน ได้จัดตั้งธุรกิจการเดินเรืออีก 2 แห่งคือ บริษัทเดินเรือกลไฟ

แยงซี ในปี 1879 และบริษัทเดินเรือกลไฟอินโดจีน ในปี 1881 ในปี 1907 ญี่ปุ่นได้ก้าวเข้ามาเป็นผู้แข่งขันที่น่าเกรงขาม โดยได้รวมบริษัทเดินเรือ 4 บริษัทเข้ากับบริษัทยักษ์ใหญ่คือ Nishen Kisen Kaisha และสำหรับเยอรมันนั้นก็ได้เข้ามามีส่วนในการเดินเรือภายหลังปี 1900 แต่อังกฤษยังคงรักษาความเป็นผู้นำอยู่อย่างคงที่ตลอดปลายสมัยซึ่ง ในเวลาต่อมาการครอบงำของต่างชาติเพิ่มมากขึ้น การมีส่วนของจีนในการเดินเรือได้ลดลงอย่างมากจาก 30.4 % ในปี 1880 เป็น 19.3 % ในปี 1900 เป็นต้น

3. การรถไฟ การแย่งสัมปทานกันอย่างขนานใหญ่ในการสร้างทางรถไฟภายหลังสงครามกับญี่ปุ่นในปี 1895 นั้นเป็นรูปแบบของจักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัด เมื่อไม่สามารถขัดขวางหรือต้านทานได้ในปี 1895 ปักกิ่งจึงต้องยอมให้สัมปทานการสร้างทางรถไฟให้แก่มหาอำนาจต่างชาติ เช่น ฝรั่งเศส รัสเซีย เยอรมัน และญี่ปุ่น เป็นต้น ในปี 1895 จีนให้สิทธิแก่ฝรั่งเศสในการสร้างทางรถไฟยาว 289 ไมล์ จากอินโดจีนไปยังยูนนาน ปีต่อมา รัสเซียได้รับสิทธิสร้างทางรถไฟสายตะวันออกของจีนข้ามแมนจูเรีย และได้ขยายทางรถไฟสายทรานส์ไซบีเรียไปยังลาดิวอสตอค รวมระยะทาง 1,073 ไมล์ สองปีต่อมา รัสเซียบังคับเอาสัมปทานสร้างทางรถไฟยาว 709 ไมล์ สายแยกไปยังพอร์ต อาเซอร์ และดาเรน ภายใต้ชื่อว่า ทางสายแมนจูเรียใต้ ซึ่งต่อมาถูกโอนไปให้ญี่ปุ่น เมื่อรัสเซียแพ้สงครามในปี 1905 ในปี 1897 เยอรมันได้ถือสิทธิ์สร้างทางรถไฟยาว 285 ไมล์ เชื่อมระหว่างไกวเจากับ Tsinan ในมณฑลชานตุง เฉพาะทางรถไฟของ 4 ชาติใหญ่ ๆ รวมทั้งหมดยาว 2,356 ไมล์ หรือ 41 % ของทางรถไฟทั้งหมดของจีนในปี 1911 นอกจากจีนต้องยอมให้สัมปทานแก่ต่างชาติแล้ว แม้ทางรถไฟของจีนที่สร้างเองก็ต้องอาศัยเงินกู้ของต่างชาติ ตัวอย่างเช่น ทางรถไฟสายปักกิ่ง - ฮันเค่า อาศัยเงินกู้เบลเยียม จำนวน 4.5 ล้านปอนด์ ในปี 1899 ดอกเบี้ย 5 % และเงินกู้อังกฤษ - ฝรั่งเศส 2 ครั้ง จำนวน 5 ล้านปอนด์ ดอกเบี้ย 5 % ในปี 1908 และ 450,000 ปอนด์ ดอกเบี้ย 7 % ในปี 1910 ทางรถไฟสายเซี่ยงไฮ้ - นานกิง อาศัยเงินกู้อังกฤษ 2.9 ล้านปอนด์ ดอกเบี้ย 5 % ในปี 1904 - 1907 ทางรถไฟสายกวางตุ้ง - ฮันเค่า อาศัยเงินกู้อังกฤษ 1.1 ล้านปอนด์ ดอกเบี้ย 4.5 % ในปี 1905 ทางรถไฟสายเซี่ยงไฮ้ - Ningpo อาศัยเงินกู้อังกฤษจำนวน 1.5 ล้านปอนด์ ดอกเบี้ย 5 % ในปี 1908 และทางรถไฟสายเทียนสิน - ปูเค่า อาศัยเงินกู้อังกฤษ - เยอรมัน 2 ครั้ง จำนวน 5 ล้านปอนด์ ในปี 1908 - 1909 และ 3 ล้านปอนด์ ในปี 1910 ทั้งคู่ดอกเบี้ย 5 % และด้วยเหตุนี้จึงหนีไม่พ้นจากอิทธิพลครอบงำของต่างชาติ นอกจากนั้น จากการคุกคามของจักรวรรดินิยมก็ได้สร้างความเสียหายหรือการสูญเสียทางเศรษฐกิจแก่จีนในแง่ที่ว่า มหาอำนาจต่างชาติได้รับสิทธิของเขาในรูปสัมปทาน ดังนั้นจึงไม่ต้องจ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น และไม่ยอมให้รัฐบาลจีนเก็บภาษีแกวเปเตและทวพชตของวเฟยอกทวย

4. การทำเหมืองแร่และอุตสาหกรรม ชาวต่างชาติในจีนไม่ได้จำกัดตัวเองอยู่แต่เฉพาะการดำเนินการธนาคาร การเดินเรือ และการรถไฟเท่านั้น แต่ยังคงเข้าไปดำเนินการในเหมืองแร่และอุตสาหกรรมอีกด้วย เหมืองที่ต่างชาติดำเนินการที่สำคัญและเป็นที่ยุติก็คือเหมืองและโรงงานถลุงเหล็กฮันแย้ - ผิง ซึ่งญี่ปุ่นครอบงำตั้งแต่ปี 1902 และเหมืองถ่านหินไคผิงในซื่อลี่ซึ่งอังกฤษครอบงำตั้งแต่ปี 1900 และในปี 1912 ได้รวมเข้ากับบริษัทเหมืองถ่านหินที่จีนดำเนินการอยู่และกลายเป็นหน่วยบริหารเหมืองแร่ไคหลาน ในส่วนของอุตสาหกรรมของต่างชาติที่สำคัญคือ บริษัทจาร์ดิน, แมทธิสัน แอนด์ คัมปะนี ซึ่งดำเนินการหลายอย่างนอกจากการค้าต่างประเทศแล้ว ยังทำกิจการ เช่น กิจการใบชา ป่านไหม ซ่อมแซมเรือ วิศวกรรม ผลิตเบียร์ ทอผ้าฝ้าย ประกันภัย การบรรจุหีบห่อ ห้องเย็น และการให้กู้ กิจการต่างชาติดื่น ๆ ได้แก่ การต่อเรือและการซ่อมเรือ โรงงานทอผ้า การทำน้ำตาล ยาสูบ และสาธารณูปโภค เป็นต้น เศรษฐกิจสมัยใหม่ของจีนไม่มีที่จะพ้นจากการเข้ารุกรานของทุน อธิปไตยและการควบคุมของต่างชาติ และในจำนวนธุรกิจของต่างชาติทั้งหมด 636 ธุรกิจในจีนเมื่อถึงปี 1897 นั้น ปรากฏว่ามากกว่าครึ่ง คือ 374 ธุรกิจเป็นของอังกฤษ นอกจากนี้การควบคุมของต่างชาติยังได้ขยายไปยังบริการไปรษณีย์ในจีนเป็นเวลากว่า 1 ใน 4 ศตวรรษ ถึงแม้ว่ารัฐบาลยังไม่เคยให้สิทธิแก่ต่างชาติ แต่ในปี 1860 พวกเขาได้จัดตั้งบริการเหล่านี้เป็นของตนเองในเมืองท่าสนธิสัญญา และได้ขยายไปตามชายฝั่งทะเลและเข้าไปในประเทศ จนกระทั่งในปี 1896 จึงได้มีการจัดตั้งกองบริหารไปรษณีย์โทรเลขของจักรพรรดิขึ้นภายใต้ความรับผิดชอบของ Sir Robert Hart สุดท้ายในปี 1911 ได้จัดตั้งกระทรวงไปรษณีย์และคมนาคมขึ้นและได้เข้าควบคุมงานด้านไปรษณีย์ในแนวทางทั่ว ๆ ไป และนั่นก็เป็นการทำที่จีนเพียงจะสามารถปลดปล่อยการควบคุมของต่างชาติในกิจการไปรษณีย์

2.5.4 ผลดีและผลเสียของระบบจักรวรรดินิยม : การลงทุนต่างชาติทั้งหมดในจีนได้เพิ่มขึ้นถึง 788 ล้านเหรียญสหรัฐในปี 1902 และ 1,610 ล้านเหรียญในปี 1914 ดัชนีของการครอบงำของต่างชาติเห็นได้จากความจริงที่ว่า 84 % ของการเดินเรือ 34 % ของการทอผ้าฝ้ายดิบ และ 100 % ของการผลิตเหล็กอยู่ภายใต้การควบคุมของต่างชาติในปี 1907 ในขณะที่ 93 % ของการรถไฟอยู่ภายใต้การครอบงำของต่างชาติในปี 1911 ขอบเขตของอิทธิพลของต่างชาติได้ขยายกว้างออกไปเท่า ๆ กับสาขาเศรษฐกิจจีนที่ทันสมัยซึ่งได้ถูกลดลงเป็น “กึ่งอาณานิคม” การคุกคามของจักรวรรดินิยมได้บีบบังคับอุตสาหกรรมพื้นเมืองและทำการกดขี่ต่อระบบเศรษฐกิจของจีน และชาวต่างชาติได้เปรียบผู้แข่งขันชาวจีน ทั้งนี้ เนื่องจากพวกต่างชาติมีทุนมากมาย มีความรู้ทางเทคโนโลยีพิเศษภายใต้สนธิสัญญาที่ไม่เป็น

กรรมและการปลอดจากกฎหมายของจีน ภาษี และจากการเข้าแทรกแซงของทางการ ชาวต่างชาติลงทุนในจีนก็เพื่อทำเงินน้อยนักที่จะอยู่ในรูปของการช่วยเหลือการพัฒนาเศรษฐกิจของจีน ความจริงก็คือพวกเขาได้เก็บเกี่ยวผลกำไรเพื่อขยายกิจการได้มากกว่า 10 % ต่อปี และได้ควบคุมสาขาที่ทันสมัยของเศรษฐกิจจีนเกือบทั้งหมด ดังนั้น จึงเป็นการยากสำหรับจีนที่จะทำเงินและเอาชนะสิทธิที่ต้องเป็นของเขาในธุรกิจ

แต่จักรวรรดินิยมก็มีประโยชน์บ้างเหมือนกันในแง่ที่ว่า นักลงทุนต่างชาติได้นำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่และสปิริตของผู้ประกอบการเข้ามาในจีน และได้ลงทุนในอุตสาหกรรมสมัยใหม่จำนวนมาก ความสำเร็จของพวกเขาได้ช่วยสร้างสภาพการในแง่ที่ว่ากำไรจากการดำเนินอุตสาหกรรมเป็นสิ่งที่เห็นได้ว่าจะเกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นการกระตุ้นชาวจีนให้ทำการเลียนแบบ ยิ่งกว่านั้นการจ้างงานและการฝึกงานชาวจีนในโรงงานและธุรกิจต่างชาติ ได้ช่วยเพิ่มพูนความรู้ทางเทคนิคการผลิต และความสามารถในการจัดการแก่ชาวจีน ซึ่งในเวลาต่อมาได้เป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์อย่างยิ่งต่อจีน เป็นธรรมดาสำหรับชนชั้นกัมประโดร์ภายหลังที่พวกเขาได้เรียนรู้วิธีการบริหารธุรกิจของต่างชาติ และได้มีการสะสมทุนมากขึ้นพวกเขาก็ได้ทำการลงทุนในอุตสาหกรรมหรือทำงานในวิสาหกิจที่รัฐบาลอุดหนุน เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ได้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนต่อมา นอกจากนี้ จากการที่กิจการต่างชาติได้จัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการคมนาคม ถนน สาธารณูปโภค ได้ช่วยให้การพัฒนาอุตสาหกรรมของจีนง่ายขึ้น ดังนั้นจึงค่อนข้างแน่ชัดว่าการลงทุนต่างชาติได้ช่วยสร้างสิ่งกระตุ้นแก่จีนและช่วยจัดหาสภาพการที่จำเป็นก่อนสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ของจีน

ดังนั้น โดยส่วนรวมจักรวรรดินิยมก็ให้ทั้งผลดีและผลเสีย ในด้านหนึ่งมันขัดขวางความก้าวหน้าของอุตสาหกรรมพื้นฐาน อีกด้านหนึ่งมันกระตุ้นความรักชาติ โดยส่งเสริมความต้องการปกป้องเศรษฐกิจของชาติ และการแข่งขันอย่างเท่าเทียมกัน และจัดหาสิ่งกระตุ้นเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจให้ทันสมัย หลักฐานที่ปรากฏ ก็ระหว่างการขยายตัวอย่างมากของจักรวรรดินิยมนั้น วิสาหกิจและโรงงานของจีนจำนวนมากได้เกิดขึ้น ในช่วง 1904 - 1908 บริษัทจีนสมัยใหม่จำนวน 227 บริษัท ได้จดทะเบียนกับรัฐบาล และเมื่อถึงปี 1912 ก็มีโรงงานแบบดั้งเดิม (native factories) จำนวน 20,749 โรงงานกำลังดำเนินการ แม้ว่าส่วนใหญ่แล้วจะเป็นโรงงานขนาดเล็กและขนาดกลาง และมีเพียง 750 โรงงานที่จ้างคนงานมากกว่า 100 คน ในขณะเดียวกันก็เป็นความจริงที่ว่าโรงงานเหล่านี้ จำต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอดในร่มเงาของธุรกิจขนาดยักษ์ของต่างชาติ ความจริงที่เป็นอยู่อีกประการหนึ่งคือ โรงงานเหล่านี้เกิดขึ้นมาภายใต้การกระตุ้นของต่างชาติ

อย่างไรก็ตาม 15 ปีหลังสงครามกับญี่ปุ่นในปี 1895 ก็เป็นเวลาของความโกลาหลในแง่ที่ว่า ความคิดแบบเก่า ความเป็นระเบียบทางสังคมและเศรษฐกิจได้หมดไป และสิ่งใหม่ๆ ก็ได้ต่อสู้กันจนกระทั่งการเกิดสาธารณรัฐ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้เป็นเครื่องแสดงถึงกลียุคด้านการเมืองที่สำคัญ และราชวงศ์แมนจู ซึ่งมีอายุมาได้ 2 ศตวรรษครึ่ง ก็มาถึงจุดวิกฤตในประวัติศาสตร์

2.6 การปฏิรูปและการปฏิวัติ

จากการพ่ายแพ้สงครามแก่ญี่ปุ่น และจากการขยายอิทธิพลของมหาอำนาจทั้งหลายเพิ่มขึ้นในประเทศจีน ได้เป็นสิ่งผลักดันให้ปัญญาชนชาวจีนยอมรับฐานะความล้มเหลวของตน ฉะนั้น ความพยายามที่จะทำให้ประเทศมีอำนาจเข้มแข็งเพื่อความคงอยู่ของชาติ ก็ได้ก้าวไปไกลกว่าที่เคยเป็นมา ความคิดในการเปลี่ยนแปลงนี้แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายสนับสนุนการปฏิรูป และฝ่ายสนับสนุนการปฏิวัติ ในช่วงเวลาตั้งแต่ปี 1895 – 1898 อาจถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นของการชิงไหวพริบกักระหว่างฝ่ายที่ต้องการปฏิรูปและฝ่ายที่ต้องการปฏิวัติ ในช่วงระยะสั้นนี้ฝ่ายแรกเป็นฝ่ายมีเสียงข้างมาก แต่ภายหลังความล้มเหลวในปี 1898 ผู้นำนักดาเต็งได้หันเหไปอยู่กับฝ่ายหลังซึ่งนำโดย ดร.ซุน ยัต เซน โดยในช่วง 1898 – 1911 ไว้ให้แก่วงศ์ผู้นำประเทศฝ่ายอนุรักษนิยม และพวกแมนจู ซึ่งต่อต้านทั้งการปฏิรูปและการปฏิวัติ

2.6.1 การปฏิรูป : แบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ คือ

ระยะแรก : เรียกว่าสมัยการปฏิรูปร้อยวัน (Hundred days Reform) คือจากวันที่ 11 มิ.ย. – 20 ก.ย. 1898 นำโดยคังอ้วหุย (K'ang Yu-wei) ภายใต้การสนับสนุนของจักรพรรดิกวางซวี โดยได้มีการออกกฤษฎีกาประมาณ 40 – 50 ฉบับ ทำการปฏิรูปในด้านระบบการบริหาร การศึกษา เพื่อปรับปรุงจีนให้เป็นประเทศสมัยใหม่ ในด้านเศรษฐกิจได้จัดตั้งองค์การขึ้นเพื่อส่งเสริมการค้า อุตสาหกรรม การคมนาคม การธนาคารแบบสมัยใหม่ การทำเหมือง และการพัฒนาการเกษตร ตัวอย่างเช่น กฤษฎีกา 11 มิ.ย. และ 9 ส.ค. จัดตั้งมหาวิทยาลัย ณ กรุงปักกิ่ง รวมทั้งจัดตั้งโรงเรียนสมัยใหม่ในมณฑลต่างๆ โดยกฤษฎีกา 10 ก.ค. กฤษฎีกา 20 มิ.ย. สนับสนุนการพัฒนาการเกษตร อุตสาหกรรมและการค้า กฤษฎีกา 23 มิ.ย. สนับสนุนการก่อสร้างทางรถไฟ กฤษฎีกา 5 ก.ค. สนับสนุนการประดิษฐ์คิดค้น กฤษฎีกา 5 ก.ย. เกี่ยวกับการ beautification of capital และกฤษฎีกา 16 ก.ย. เกี่ยวกับการเตรียมงบประมาณ เป็นต้น (Immanuel C.Y. Hsu, 1970, pp. 446-447.) ส่วนการทหารก็พยายามปรับปรุงกองทัพให้เป็นระเบียบและเข้มแข็ง อย่างไรก็ตามการปฏิรูปอย่างรวดเร็วนี้ได้รับการต่อต้านจากพวกอนุรักษนิยม โดยเฉพาะที่สำคัญคือ พระนางซูสี ซึ่งยังคงมีอำนาจอยู่เบื้องหลังราชบัลลังก์

แม้ว่าพระนางจะสนับสนุนการปฏิรูปเช่นกัน แต่ก็อยู่ในวงจำกัด คือ นำเอาสิ่งดีแบบตะวันตก มาเสริม มีโช่มาแทนที่วัฒนธรรมของจีน พระนางได้ทำการยึดอำนาจจากจักรพรรดิในเดือน กันยายน 1898 และขึ้นปกครองประเทศแทน พร้อมกับแจ้งแก่นานาชาติให้ทราบว่าจีนไม่มีความประสงค์จะให้เขตสัมปทานแก่ชาติใดอีกต่อไป

พระนางซุสึเห็นว่าการปฏิเสชไม่ยอมให้เขตสัมปทานแก่ต่างชาติต่อไปอาจทำให้ต่างชาติไม่พอใจ พระนางจึงทำนุบำรุงกองทัพอย่างขนานใหญ่ รวมทั้งให้การสนับสนุนองค์การที่มีชื่อเรียกว่า จี๋ ฮัว ทวน (I-ho 'uan) หรือที่ชาวอังกฤษเรียกว่า พวกนักมวย (Boxers) พวกนี้เกลียดชังชาวต่างประเทศอย่างเปิดเผย และหลังจากเกิดการจลาจลที่เรียกว่ากบฏนักมวย (The Boxer Rebellion, 1900) ผลก็คือรัฐบาลต้องลงนามในอนุสัญญาปักกิ่งเมื่อวันที่ 7 กันยายน 1901 ชดใช้ค่าเสียหายแก่ชาวต่างประเทศต้องจ่ายค่าปฏิกรรมจำนวน 450 ล้านเทล (330 ล้านดอลลาร์) คิดอัตราดอกเบี้ย 4 % กว่า 39 ปี ผลคือจีนต้องจ่ายรวมทั้งสิ้นราว 982 ล้านเทล หรือ 775 ล้านดอลลาร์ (Immanuel C.Y. Hsu, 1970, pp. 485-486.) แต่ต่อมาก็ได้ลดหย่อนลงบ้างรวมทั้งต้องขึ้นภาษีสินค้าเข้าในอัตรา 5 % ด้วย

ระยะที่สอง : การปฏิรูปในช่วง 1901 – 1905 หลังจากที่จีนได้รับความหายนะที่เกิดจากกบฏปักกิ่ง พระนางซุสึก็ได้ประกาศนโยบายยอมรับสิ่งที่ดีของประเทศตะวันตก เพื่อนำมาปรับปรุงข้อบกพร่องของจีนที่นับว่าสำเร็จจริง ได้แก่ การตั้งโรงเรียนตามแบบใหม่ การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ยกเลิกการสอบแข่งขันข้าราชการพลเรือน แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้เป็นการปฏิรูปอย่างจริงจัง และทั้งความรู้สึกต่อต้านคนจีนจากพวกแมนจู และการใช้คนไม่เหมาะสมกับงาน เหล่านี้ล้วนเป็นเหตุทำให้การปฏิรูปไม่ประสบความสำเร็จ และทำให้ฝ่ายปฏิวัติ ซึ่งมี ดร.ซุนยัตเซนเป็นผู้นำมีกำลังเข้มแข็งขึ้น

ระยะที่สาม : ขบวนการรัฐธรรมนูญ 1905 – 1911 ในช่วงนี้เป็นช่วงที่พยายามจะนำเอารัฐธรรมนูญมาใช้ แต่การปฏิรูปครั้งนี้พระนางซุสึทำไปก็เพื่อรักษาอำนาจของพระองค์ และเพื่อยึดอายุราชวงศ์ให้ยืนยาวออกไป ได้มีการประกาศใช้หลักการรัฐธรรมนูญในปี 1908 โดยรัฐบาลให้สัญญาว่าจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรในปี 1916 แต่พระนางซุสึก็ได้สิ้นพระชนม์เสียก่อนในวันที่ 15 พฤศจิกายน 1908 ต่อมาฝ่ายปฏิวัตินำโดย ดร.ซุนยัตเซนก็สามารถก่อการปฏิวัติสำเร็จในวันที่ 10 ตุลาคม 1911

2.6.2 การปฏิวัติ : ผู้นำของการปฏิวัติคือ ดร.ซุนยัตเซน (Sun Yat-sen, 1866-1925) หลังจากจีนแพ้สงครามกับฝรั่งเศสแล้ว ซุนยัตเซน มีความต้องการที่จะปฏิรูปจีนให้ทัดเทียมนานาชาติ ขบวนการปฏิวัติได้เริ่มก่อเป็นรูปขึ้นในวันที่ 24 พฤศจิกายน 1894

เมื่อซุนได้จัดตั้งสมาคมลับในนามว่าสมาคมกู้ชาติหรือ ซิงจุงหุย (The Revive China Society หรือ Hsing-chung hui) เพื่อช่วยเหลือความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เช่น ปรับปรุงการศึกษา การเกษตรและอุตสาหกรรม ในขณะที่จีนแพ้สงครามญี่ปุ่นนั้น เขาได้กลายเป็นหัวหน้าชาตินิยมที่มีชื่อเสียงมีผู้นิยมเลื่อมใสมาก อย่างไรก็ตาม จากการทำซิงจุงหุยยังไม่สามารถจัดระบบประสานงานให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ อุดมการณ์การปฏิวัติของซุน ซึ่งแพร่หลายไปในหมู่ปัญญาชน จึงมีขอบเขตจำกัดมาก จนกระทั่งปี 1905 เมื่อเขาได้จัดตั้งสมาคมสันนิบาตหรือตงเหมิงหุย ขึ้นในวันที่ 9 กันยายน หลังจากนั้นอุดมการณ์การปฏิวัติจึงแพร่หลายอย่างรวดเร็วในหมู่ปัญญาชนทั้งภายในและภายนอกประเทศ

สำหรับอุดมมุ่งหมายปลายทางแห่งการปฏิวัติของ ดร.ซุนยัตเซน ก็คือ **ลัทธิไตรราษฎร์** หรือ **ซันหมินจู่** (The Three People's Principles หรือ San-min chu-i) ซึ่งชาวจีนก็กมินตั้ง ถือเป็นคัมภีร์ได้ประกาศออกมาอย่างเป็นทางการในปี 1905 แนวนโยบายโดยย่อ 3 ประการ ได้แก่

1. การโค่นล้มรัฐบาลแมนจู และจัดตั้งรัฐบาลของประชาชนจีนขึ้น (People's National Consciousness หรือ Nationalism = Min-tsu)
2. การจัดตั้งรัฐบาลตามระบอบสาธารณรัฐ (People's Rights หรือ Democracy = Min-ch'uan)
3. การจัดสรรที่ดินให้แก่ประชาชนใหม่หรือหลักความยุติธรรมในการครองชีพ (People's Livelihood หรือ Socialism = Min-sheng)

ลัทธิไตรราษฎร์นี้ ดร.ซุน มักเปรียบเทียบกับความพากพวมใจอยู่บ่อย ๆ กับคำประกาศที่มีชื่อเสียงของลินคอล์น คือ "of the people, by the people and for the people" (Immanuel C.Y. Hsu, 1970, p. 545.) โดยเฉพาะหลักข้อที่ 3 เกี่ยวกับสวัสดิภาพของประชาชน ได้กำหนดไว้ในนโยบายเศรษฐกิจของ ดร.ซุน อาจกล่าวได้ว่าเป็นนโยบายในระบบสังคมนิยม แต่มีใจเป็นสังคมนิยมแบบมาร์กซ์ เขาเข้าใจว่าปัญหาของจีนมิใช่การดิ้นรนเพื่อทำลายชนชั้นแบบมาร์กซ์ ซึ่งมุ่งให้ทุกคนมีส่วนร่วมกัน ปัญหาของจีนมิใช่การแบ่งแยกแจกแจงทรัพย์สิน แต่เป็นการร่วมมือกันสร้างทรัพย์สินให้มามากขึ้น รัฐบาลควรเข้าควบคุมโรงงานและอุตสาหกรรมต่าง ๆ การลงทุนของชาวต่างชาติอาจมีได้หากไม่กระทบกระเทือนกับจีนเพื่อจะสร้างสรรทรัพย์สินให้เพิ่มพูนขึ้นและบรรเทาความยากจนให้หมดสิ้นไป

ข้อเสนออันชัดแจ้งของเขาก็คือ การจัดสรรที่ดิน สังคมที่มีชาวนาเป็นกระดูกสันหลังของชาติ ทำให้ซุนคิดไปถึงการจัดสรรที่ดินไปในแนวเดียวกับการจัดสรรที่ดินตามระบบบ่อนา และระบบนาเฉลี่ยที่ได้ปฏิบัติกันมาในสมัยโบราณ นโยบายที่ดินของซุนนั้นกำหนดว่า

ที่ดินควรเป็นของผู้ทำมาหากินอยู่ในที่ดินนั้น มิใช่ยึดที่ดินทั้งหมดมาเป็นของรัฐและแบ่งแยกให้ชาวนา ซึ่งเป็นนโยบายที่รุนแรง เขาเห็นว่าควรเป็นนโยบายที่ค่อยเป็นค่อยไป เขาจึงแนะนำว่าในระยะแรกเจ้าของที่ดินควรประเมินรายได้จากที่ดินที่ตนมีอยู่เสนอรัฐบาล และรัฐบาลจะพิจารณาเก็บภาษีจากทรัพย์สินเหล่านั้นหากว่าที่ดินมีราคาสูงผิดปกติ แต่ถ้าราคาพอสมควรรัฐบาลก็ควรจัดการซื้อที่ดินนั้นจากเจ้าของ และนำมาขายต่อให้ผู้ใช้ที่ดินอีกต่อหนึ่ง วิธีการของ ดร.ซุนนี้ต้องการป้องกันมิให้ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมาก และเพื่อให้ผู้ใช้ที่ดินมีโอกาสได้เป็นเจ้าของที่ดินได้ และเมื่อประชาชนไม่เอาเงินไปสะสมลงไว้ในที่ดิน ก็จะนำเอาเงินที่มีอยู่ไปลงทุนในด้านอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นการลงทุนที่เงินต้องการมาก ดังนั้นในการที่จะบรรลุผลตามความมุ่งหมายในเรื่องการจัดสรรที่ดินนั้น เขาเสนอว่าคุณค่าของที่ดินที่เพิ่มขึ้นเองนั้นให้ตกเป็นประโยชน์ของรัฐ และในเรื่องการจัดระบบการลงทุนนั้นเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมาย เขาเสนอให้รัฐเข้าดำเนินการอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมกิจที่สำคัญ ๆ เสียเอง

ดร.ซุนได้ใช้ความพยายามถึง 16 ปี นับแต่การก่อการปฏิวัติครั้งแรกในปี 1895 จนกระทั่งการปฏิวัติสิบสิบ (10 ตุลาคม 1911 – The Wuchang Revolution) โดยอาศัยเหตุจากปัญหาการโอนกิจการเดินรถไฟเป็นของชาติในเขตมณฑลเสฉวนและหูเป่ย์ คำสั่งโอนกิจการรถไฟเป็นของชาติได้ออกประกาศในวันที่ 13 พฤษภาคม 1911 ประชาชนจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อาศัยอยู่ในมณฑลกวางตุ้ง เสฉวน หูเป่ย์ และหูหนัน รวมทั้งนักธุรกิจจีนที่ได้ลงทุนไปเป็นจำนวนมากในกิจการรถไฟสายเสฉวน – ฮั่นโจว กวางโจว – ฮั่นโจว ได้ประท้วงรัฐบาลอย่างแข็งขันด้วยการหยุดส่งเสริมจากคณะกรรมการปฏิวัติ การร่วมงานกันครั้งนี้ นับเป็นความสำเร็จอีกก้าวหนึ่งของคณะกรรมการปฏิวัติ และได้กำหนดเอาวันที่ 10 ตุลาคม เป็นวันก่อการปฏิวัติโดยคณะปฏิวัติได้เลือกเอาเมืองอู่ซังเป็นสถานที่ก่อการปฏิวัติ ผลก็คือสามารถโค่นราชวงศ์แมนจูได้ และได้สถาปนาระบอบสาธารณรัฐในวันที่ 1 มกราคม 1912 ณ เมืองนานกิง โดยมี ดร.ซุนเป็นประธานาธิบดี และหลี่ हुงจิงเป็นรองประธานาธิบดี และภายหลังจากที่จักรพรรดิซวนทัง สละราชสมบัติในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 1912 แล้ว ดร.ซุนได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่ง และเสนอหยวนซื่อไช่ (Yuan shih K'ai) เข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีชั่วคราวแทน รัฐบาลชั่วคราวได้อนุมัติให้ซุนลาออกอย่างเป็นทางการในวันที่ 1 เมษายน และในวันที่ 4 เดือนเดียวกันก็อนุมัติให้ย้ายรัฐบาลชั่วคราวไปยังกรุงปักกิ่ง ดังนั้น รัฐบาลนานกิงและปักกิ่งจึงรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ระบอบสาธารณรัฐ